

Barbara Niedźwiedzka

Podręcznik dla bibliotekarzy uczących kompetencji informacyjnych w sektorze ochrony zdrowia

Forum Bibliotek Medycznych 4/1 (7), 227-233

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dr Barbara Niedźwiedzka
Kraków - CM UJ

**PODRĘCZNIK DLA BIBLIOTEKARZY
UCZĄCYCH KOMPETENCJI INFORMACYJNYCH
W SEKTORZE OCHRONY ZDROWIA**

W latach 2009-2010 grupa bibliotekarzy zatrudnionych w Bibliotece Medycznej Uniwersytetu Jagiellońskiego-Collegium Medicum i norweskich bibliotekarzy zrzeszonych w Norwegian Library Association realizowała projekt, w wyniku którego powstał pierwszy w Polsce podręcznik, który stanowić może pomoc w dydaktycznych zadaniach bibliotekarzy zatrudnionych w medycznych i pokrewnych bibliotekach.

Celem projektu, którego akronim brzmi MedLibTrain, (pełna nazwa: „Zostań profesjonalnym instruktorem umiejętności informacyjnych” - program doskonalenia zawodowego dla bibliotekarzy medycznych. Wspólny projekt polskich i norweskich bibliotekarzy medycznych”) było opracowanie programu kształcenia bibliotekarzy, realizujących w bibliotekach medycznych zadania dydaktyczne. Dalekosiężnym celem projektu było podniesienie i odpowiednie dostosowanie merytorycznych i pedagogicznych kwalifikacji bibliotekarzy-nauczycieli w Polsce i Norwegii do realiów medycznej i zdrowotnej informacji naukowej w XXI wieku. Chcieliśmy, aby bibliotekarze mieli materiał, w oparciu o który mogliby przygotować się do kształcenia użytkowników medycznej i pokrewnej informacji naukowej.

Kurs i podręcznik powstawały przy przestrzeganiu zasad „bibliotekarstwa opartego o badania naukowe”, to znaczy, że tworzenie kursu i pisanie materiałów edukacyjnych poprzedziły metodyczne badania pozwalające możliwie zobiektywizować założenia prowadzonych prac. Badania te dotyczyły ustalenia obecnego stanu rzeczy w zakresie kształcenia zarówno bibliotekarzy jak i użytkowników informacji naukowej na świecie, a także badanie trendów w tym zakresie, tak aby jak najlepiej dostosować kurs i towarzyszące mu pomoce do aktualnych realiów i potrzeb. Projekt badań przewidywał: przegląd literatury przedmiotu i istniejących standardów kształcenia, zogniskowane dyskusje w gronie biorących udział w projekcie bibliotekarzy, i w końcu, ilościowe ankietowe badanie potrzeb uczących bibliotekarzy medycznych w Polsce i Norwegii.

Wyniki osiągnięte w pierwszej fazie badania (badanie literaturowe) pozwoliły zespołowi nakreślić najważniejsze współcześnie obszary edukacji bibliotekarzy medycznych. Obszary te przypisano do dwóch kategorii: wiedzy i umiejętności ogólnych (nie związanych z dziedziną medycyny czy szerzej - ochrony zdrowia) i wiedzy i umiejętności dziedzinowych (ściśle powiązane z medycyną i zdrowiem). W ramach tych dwóch obszarów wyodrębniono węższe i bardziej szczegółowe zespoły zagadnień:

I. Wiedza i umiejętności ogólne

1. Wiedza i umiejętności pedagogiczne
 - a. Teoria nauczania dorosłych
 - b. Metody nauczania
 - c. Organizacja nauczania
 - d. Umiejętności interpersonalne i komunikacyjne
2. Ocena potrzeb edukacyjnych i efektów nauczania
 - a. Metody badania potrzeb
 - b. Kryteria i punkty końcowe przy ocenie efektów nauczania
 - c. Metody oceny efektów nauczania
3. Technologie informatyczne stosowane w nauczaniu
 - a. Wiedza o możliwych do zastosowania programach i o Internecie
 - b. Umiejętności informatyczne (posługiwanie się programami komputerowymi i narzędziami internetowymi)

- c. Przeszukiwanie źródeł elektronicznych, w tym Internetu
- d. Nauczanie na odległość
- e. Wykorzystanie IT do tworzenia materiałów edukacyjnych
- f. Wykorzystanie sprzętu komputerowego w nauczaniu
- 4. Opracowywanie pomocy i materiałów edukacyjnych
 - a. Materiały i ćwiczenia tradycyjne
 - b. Materiały i ćwiczenia z zastosowaniem multimediiów
 - c. Materiały i ćwiczenia dostępne w sieci
- 5. Problemy jakości informacji
 - a. Wskaźniki jakości źródeł informacji
 - b. Wskaźniki jakości informacji w Internecie
 - c. Kryteria i narzędzia oceny jakości
- 6. Ochrona własności intelektualnej
 - a. prawo autorskie
 - b. plagiatowanie
- 7. Źródła i sposoby pozyskiwania, gromadzenia i przetwarzania informacji
 - a. Kwerendy, kontakt bezpośredni z autorami
 - b. Usługi dostarczania informacji/publikacji
 - c. Programy referencyjne
- 8. Wiedza i umiejętności przydatne przy promowaniu, propagowaniu nauczania umiejętności czy szerzej kompetencji informacyjnych
 - a. Znajomość marketingu, zwłaszcza marketingu społecznego
 - b. Znajomość odbiorców szkoleń
 - c. Znajomość uwarunkowań szkoleń bibliotecznych
- II. Wiedza i umiejętności specyficzne dla dziedziny ochrony zdrowia
- 9. Wiedza o źródłach informacji w dziedzinie medycyny i nauk pokrewnych
 - a. Bazy danych, bazy bibliograficzne, programy wspomagania decyzji, usługi informacyjne, zbiory
 - b. Wyszukiwarki i źródła internetowe (specjalistyczne wyszukiwarki, portale)
- 10. Wiedza dziedzinowa
 - a. Nauki medyczne i pokrewne
 - b. Zadania profesjonalistów w ochronie zdrowia
 - c. Badania i wymogi badań naukowych
 - d. Zasady praktyki opartej o wyniki badań naukowych

Te wstępne ustalenia, a także zapoznanie się z obowiązującymi na świecie standardami w zakresie nauczania kompetencji informacyjnych, pozwoliły opracować ankietę, która miała na celu przeprowadzenie ilościowego badania potrzeb edukacyjnych bibliotekarzy medycznych-instruktorów w obu krajach, a następnie zestawić rezultaty badania literaturowego z aktualnymi oczekiwaniami bibliotekarzy

w Polsce i Norwegii w celu optymalnego doboru treści dla przyszłego podręcznika.

Najbardziej ogólne wnioski płynące z realizowanego w sieci internetowej badania ankietowego, w którym uczestniczyło 180 bibliotekarzy medycznych w Polsce i Norwegii, były następujące:

- Potrzeby edukacyjne polskich i norweskich uczących bibliotekarzy są podobne w obszarach najbardziej tradycyjnej wiedzy i umiejętności, takich jak np. przeszukiwanie baz publikacji, ale już tam, gdzie pojawiają się dla bibliotekarzy nowe zadania i wyzwania, polscy bibliotekarze nie wykazują tak dobrej orientacji ani tak wysokiego zainteresowania daną problematyką. Pewne różnice wynikają z odmiennych zadań lub odmiennych uwarunkowań prawno-finansowych.
- Bibliotekarze polscy w mniejszym stopniu niż norwescy zdają sobie sprawę z tego, jak zmieniają się zadania i związane z nimi edukacyjne potrzeby użytkowników informacji w sektorze ochrony zdrowia. Nie uprzedzają tych potrzeb ani nie wychodzą im naprzeciw, ograniczając się do roli tradycyjnie im przypisanej, bądź wypełniania zadań narzuconych przez środowisko, w którym pracują.
- Polscy bibliotekarze nie doceniają roli aktywnego marketingu prowadzonych przez siebie szkoleń,
- Bibliotekarze medyczni w obu krajach zdają sobie sprawę z konieczności doskonalenia zawodowego i bardzo chętnie w takich szkoleniach uczestniczyliby, gdyby nie ograniczenia - w przypadku bibliotekarzy polskich głównie finansowe, natomiast dla bibliotekarzy norweskich najważniejszą przeszkodą jest brak czasu.

Wyniki badania ankietowego zostały opublikowane. Zainteresowanych odsyłam do artykułów:

Barbara Niedźwiedzka, Marcin Stasiak, Urszula Zdeb, Jolanta Cieśla: Potrzeby, wiedza i umiejętności edukacyjne bibliotekarzy prowadzących szkolenia użytkowników bibliotek w instytucjach ochrony zdrowia w Polsce i w Norwegii.. Zagadnienia Informacji Naukowej 2009 nr 2 (94)

Jolanta Cieśla, Marcin Stasiak, Urszula Zdeb, Barbara Niedźwiedzka: Bibliotekarz medyczny – nauczyciel umiejętności informacyjnych. Obraz wyłaniający się z badania potrzeb edukacyjnych bibliotekarzy zatrudnionych w bibliotekach medycznych i pokrewnych w Polsce. Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej (przyjęte do druku).

Szczegółowa analiza odpowiedzi dotyczących potrzeb edukacyjnych pozwoliła spośród wielu treści edukacyjnych wybrać te, które zdaniem respondentów w obu krajach były najważniejsze. Zespół projektowy zdecydował się także dodać do zestawu tematów kilka takich, które opierając się na badaniu literaturowym i własnym doświadczeniu, niezależnie od opinii osób ankietowanych, uznaliśmy za ważne. Ostatecznie zdecydowano, że kurs obejmie 5 bloków tematycznych, które nazwaliśmy modułami.

Moduł 1 - ABC uczącego bibliotekarza – obejmuje: metody analizy potrzeb edukacyjnych, projektowanie i przeprowadzenie szkoleń, metody ich ewaluacji. W tej części przewodnika opisano też cechy dobrego nauczyciela oraz umieszczono wskazówki, jak przygotować dobre materiały dydaktyczne i jak stosować nowoczesne technologie i oprogramowanie informatyczne i inne urządzenia w nauczaniu

Moduł 2 - Źródła informacji i wyszukiwanie – zawiera omówienie pojęć, terminów i słownictwa kontrolowanego w naukach biomedycznych, przedstawia bazy informacji medycznej i pokrewnych i omawia zasady wyszukiwania. Przedstawione są też specjalistyczne wyszukiwarki, serwisy i portale internetowe. Udzielamy wskazówek z jakich narzędzi i źródeł może korzystać bibliotekarz i użytkownik aby ułatwić sobie aktualizowanie wiedzy.

Moduł 3 - Opieka zdrowotna oparta na dowodach naukowych. W module tym omówione zostały zasady obowiązujące w „opiece zdrowotnej opartej na dowodach naukowych”, metody badań naukowych stosowane w medycynie i naukach o zdrowiu, zasady formułowania pytań wyszukiwawczych i narzędzia pomocne w krytycznej ocenie prac naukowych.

Moduł 4 – Publikowanie zawiera treści odnoszące się do zasad rządzących publikowaniem naukowym, z uwzględnieniem publikowania otwartego (Open Access). Omówiono tu rodzaje i strukturę publikacji naukowych oraz wymogi wydawców czasopism i innych wydawnictw naukowych. Tutaj też zostały przedstawione problemy związane z prawem autorskim na poziomie międzynarodowym oraz wykroczenia przeciw prawu chroniącemu własność intelektualną, w tym plagiatstwo.

Moduł 5 - Marketing i organizacja szkoleń w zakresie kompetencji informacyjnych. Ostatni moduł zawiera treści, które w zamierzeniu mają pomóc bibliotekarzom w promowaniu szkoleń w zakresie kompetencji informacyjnych i w pozyskiwaniu uczestników. Omówiono tu zasady marketingu społecznego, wskazano potencjalnych adresatów szkoleń bibliotecznych oraz omówiono problemy związane z wprowadzaniem szkoleń kształcących umiejętności informacyjne w programy nauczania.

Moduły i poszczególne rozdziały podręcznika mają charakter źródłowy i są raczej przewodnikiem, kierującym bibliotekarzy do interesujących opracowań, materiałów, pomocy naukowych, niż tekstami wyczerpująco omawiającymi poszczególne zagadnienia. Takiemu podejściu służy też konstrukcja każdego modułu podręcznika, gdzie obok wprowadzenia do tematu, znajduje się bogata i oceniona pod kątem przydatności literatura przedmiotu, przykłady ćwiczeń do stosowania w trakcie szkoleń oraz wskazówki i porady.

Poszczególne tematy przewodnika opracowywane były w ścisłej konsultacji między polskimi i norweskimi bibliotekarzami uczestniczącymi w projekcie, po to aby poszerzyć perspektywę, wzbogacić treść o wiedzę bibliotekarzy z drugiego kraju, zweryfikować własne lokalne postrzeganie zagadnień. Nie była to praca łatwa, choćby

ze względu na barierę językową ale, z perspektywy zakończonych prac, wysiłek opłacił się. Wielokrotne sprawdzanie, korygowanie błędów, uzupełnianie pominiętych treści przez kolegów z partnerskiego zespołu zdecydowanie przyczyniło się do podniesienia jakości ostatecznego rezultatu.

Podręcznik powstał w dwóch wersjach językowych, które dostępne są bezpłatnie każdemu zainteresowanemu. Metodycznie wypracowane treści i pomoce edukacyjne mogą być stosowane w kształceniu bibliotekarzy-nauczycieli, ale także rozmaitych kategorii końcowych użytkowników informacji medycznej. Podręcznik jest udostępniany na pełnej licencji Creative Commons, to znaczy może być wykorzystywany i udostępniany do celów edukacyjnych bez ograniczeń, (oczywiście po zacytowaniu, tam gdzie się to stosuje).

Elektroniczne wersje podręcznika dostępne są pod następującymi adresami:

Podręcznik w języku polskim: „MedLibTrain. Zostań lepszym nauczycielem kompetencji informacyjnych. Przewodnik nie tylko dla bibliotekarzy medycznych”. Pod redakcją Barbary Niedźwiedzkiej i Irene Hunskar. Wyd. EJB. Kraków 2010.

Podręcznik w języku angielskim: MedLibTrain. Become a better teacher of health information skills. Editors: Barbara Niedźwiedzka and Irene Hunskar. Wyd. EJB. Kraków 2010.

Podręcznik może służyć albo jako materiał edukacyjny do realizowanego w całości (5-cio modułowego) kursu kształcenia dla bibliotekarzy-nauczycieli, lub (z wyłączeniem Modułów 1 i 5) do kształcenia końcowych użytkowników informacji. Poszczególne moduły lub rozdziały mogą też być dowolnie „wyjmowane” i zestawiane po to aby zbudować dowolny kurs przeznaczony dla konkretnych użytkowników i w odpowiedzi na konkretne potrzeby.

Założeniem podręcznika jest, że prowadzący szkolenie bibliotekarz przygotowując określone szkolenie musi pogłębić w oparciu o wskazywane przez autorów materiały swoją wiedzę, wymyślić w oparciu o prezentowane przykłady, własne ćwiczenia i zadania, oraz powinien wykorzystać wskazówki zawarte w Module 1 do jak najlepszego metodycznego przygotowania szkolenia.

Myślę, że w wyniku projektu MedLibTrain powstał podręcznik-przewodnik odpowiadający na potrzeby bibliotekarzy kształcących użytkowników. Na pewno nie obejmuje on wszystkich zagadnień i aspektów kształcenia, ale nie jest przecież ostatnim. Dobrze byłoby, aby zapoczątkował serię wydawnictw przyczyniających się do specjalistycznego kształcenia bibliotekarzy dla sektora ochrony zdrowia. Ten podręcznik, taką mam nadzieję, wypełnił choćby częściowo jedną z luk edukacyjnych, a zawarte w nim treści pomogą tym, którzy stają przed zadaniem kształcenia kompetencji informacyjnych użytkowników informacji. Być może też poprzez współpracę z norweskimi kolegami, poprzez wymianę wiedzy i opinii, zrobiliśmy mały krok w kierunku ujednoczenia kwalifikacji bibliotekarzy medycznych?

„Realizatorzy projektu MedLibTrain: Biblioteka Medyczna Uniwersytetu Jagiellońskiego - Collegium Medicum we współpracy Zakładem Informacji Naukowej IZP UJ CM oraz z Norwegian Library Association, Section for Medicine and Health”, pod kierownictwem merytorycznym dr Barbary Niedźwiedzkiej. Kierownik projektu – mgr Anna Uryga. Projekt był finansowany ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego w ramach Funduszu Stypendialnego i Szkoleniowego 2004-2009.